

Nr 205.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändrad disposition av vissa fastigheter, som anslagits såsom avlöningstillgång vid allmänna läroverk; given Stockholms slott den 31 mars 1950.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Josef Weijne.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås att vissa skolhemman vid de högre allmänna läroverken i Linköping, Skara, Strängnäs och Växjö, vid katedralskolan i Lund och vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö jämte till hemmanen hörande kapitalmedel skola upphöra att vara särskilda löneförmåner vid rektors- eller lärartjänst vid läroverken. Vidare förordas att hemmanen skola övertagas till förvaltning av domänstyrelsen och därvid förvaltas i enlighet med gällande förordning angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 31 mars 1950.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för finans- och jordbruksdepartementen fråga om ändrad disposition av vissa fastigheter, som anslagits såsom avlöningstillgång vid allmänna läroverk, samt anför härvid följande.

Såsom reminiscenser från ett äldre lönesystem finnas alltjämt kvar till flera av våra allmänna läroverk knutna fastigheter och andra tillgångar, vilka av kronan eller i några fall av kommuner anslagits till avlöning åt lärare eller donerats för detta ändamål av enskilda personer. I det nuvarande avlöningssystemet äro dessa särskilda löneförmåner infogade på ett sätt som innebär, att desamma med vissa undantag i princip böra komma statsverket till godo. Utom i de relativt få fall, då en dylik löneförmån genom donation av enskild tillförsäkrats innehavare av viss tjänst i syfte att bereda denne särskild förmån *utöver lönen*, äro nämligen innehavarna av de särskilda löneförmånerna, vare sig de härröra från kronan eller ej, enligt gällande avlöningsbestämmelser skyldiga att vidkännas avdrag härför å lönen med belopp motsvarande förmånernas uppskattade värden. De äro också pliktiga att underkasta sig minskning i, upphörande av eller eljest ändrade bestämmelser rörande de särskilda löneförmånerna; detta gäller även om sådana enskilda donationer, vilka för närvarande ej äro förbundna med löneavdrag.

Frågan om en avveckling av de särskilda löneförmånerna upptogs redan på 1880-talet och 1890 års riksdag biföll en proposition om deras indragning till statsverket. Någon indragning kom emellertid ej till stånd och frågan har därefter upprepade gånger stått på dagordningen utan att dock nå fram till en lösning. Strävandena att avveckla de särskilda löneförmånerna ha främst motiverats av de administrativa olägenheter, som deras inordnande i ett modernt lönesystem framkallat. På senare år har i ett annat sammanhang framträtt behov att reglera de av dessa särskilda förmåner, som bestå av utarrenderade jordbruksfastigheter, nämligen i samband med frågan om den s. k. sociala arrendelagstiftningens tillämpning på den ecklesiastiska jorden, till vilken — i vidsträckt bemärkelse — de till läroverkslärare anslagna lönefastigheterna kunna hänföras.

Den 1 november 1946 bemyndigade Kungl. Maj:ts statsrådet Quensel att tillkalla en sakkunnig för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag i fråga om de ändringar av gällande bestämmelser rörande utarrendering av ecklesiastika löneboställen, som erfordrades för att bringa dessa bestämmelser i närmare överensstämmelse med den sociala arrendelagstiftningen. Samma dag tillkallade statsrådet Quensel såsom sakkunnig för nämnda ändamål stiftssekreteraren Tage Gynnerstedt. Sedan den sakkunnige med anledning av uppdraget först avgivit förslag till ändrade förvaltningsbestämmelser rörande prästlöneboställen, domkyrko- och lokalkyrkojordar samt domkyrkosysslomansboställen, har han till slutförande av uppdraget i skrivelse den 4 februari 1948 avgivit utredning och förslag beträffande vissa åt lärare vid de allmänna läroverken anslagna fastigheter.

I förevarande sammanhang avser jag att behandla frågan om ändrad disposition av sådana till allmänna läroverk knutna lönefastigheter, vilka hållits för att vara anslagna av kronan. Dessa fastigheter, som jag i det följande för korthetens skull kallar *skolhemman*, omfatta på ett undantag när samtliga för jordbruksdrift avsedda bebyggda arrendegårdar av hithörande slag. Innan jag ingår på den sakkunniges förslag, anser jag mig böra lämna en historisk redogörelse för de i avlöningsstaten för de allmänna läroverken ingående särskilda löneförmånerna samt de här avsedda skolhemmanen m. m. Vissa statistiska uppgifter om hemmanen ha sammanfattats i en tabell, vilken torde få fogas såsom bilaga till detta protokoll.

Avlöningsstaterna och de särskilda löneförmånerna.

Avlöningen till lärare vid de första gymnasierna och vissa andra gamla stadsskolor grundade sig redan i äldre tid i stor utsträckning på anslag av kronan, som härför anvisade prebendepastorat, prebendehemman (skolhemman) och tionde m. m. Löneförmånerna voro enligt dåtida förvaltnings-system individuellt fördelade (»indelade») på de olika tjänstebefattningarna genom specificerade stater. Vissa löneförmåner, ofta bostadsförmåner, anvisades dessutom av vederbörande städer. Därtill kom ett med tiden växande antal enskilda donationer till löneförbättring särskilt åt de i lönehänseende sämst ställda lärarna. Detta brokiga lönesystem sammanhölls för varje stift av biskopen och domkapitlet.

I början av 1800-talet framträdde behov av en allmän förbättring på statsverkets bekostnad av läroverksorganisationens ekonomiska villkor. Efter initiativ av rikets ständer vid 1809—10 års riksdag tillsattes den s. k. uppfostringskommittén, vars förslag efter behandling vid 1817—18 års riksdag resulterade i en interimslönestat 1819 för läroverken, följd av en ny sådan stat 1831, båda innebärande ökade statsanslag och byggda på i huvudsak samma principer. Vid utfärdandet av sistnämnda stat föreskrev

Kungl. Maj:t bland annat, att — med undantag av rektorernas ämbetsgårdar eller fria boställsrum eller motsvarande hyresmedel — alla särskilda löneförmåner av prebendepastorat, prebendehemman, hemmansränator, ämbetsgårdar, boställen eller vederlag därför, tomter och jordar eller andra lägenheter, boningsrum, hushyror och enskilda anslag m. fl. lokala fördelar, som gymnasie- och skollärare åtnjöte, skulle komma att beräknas innehavarna såsom inkomst och betaga dem eller förminska den löneförbättring, vilken utan dylika förmåner bort tillfalla dem ej mindre än deras vederlikar, vilka inga sådana särskilt åtnjöte. Fastigheternas avkastning skulle beräknas till 4 procent av taxeringsvärdet.

Med anledning av från vissa håll föreslagna ändringar i de utfärdade föreskrifterna, i syfte, att innehavare av bland annat prebendehemman skulle få åtnjuta avkomsten därav utan minskning i den enligt interimstaten eljest utgående lönen, underställdes frågan 1834—35 års riksdag, därvid rikets ständer i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 326) uttalade sitt gillande av de fastslagna grundsatserna samt tillade, att med enskilda donationer, i händelse dessa skulle vara så betydliga, att den donerade fondens avkastning vore större än lönen å stat och alltså donationsgivarens vilja tydligen varit att åt en viss lärarbefattning bereda en högre inkomst, borde så förhållas, att innehavaren av en dylik donation väl icke finge uppbära den å stat uppförda lönen men däremot icke skulle vidkännas något avdrag för det belopp, varmed donationen överskote samma lön.

Statsanslaget till läroverksorganisationen höjdes successivt vid följande riksdagar och i samband med en sådan höjning vid 1856—58 års riksdag fastställdes omsider en definitiv lönestat för läroverken, även den byggd på principen, att förutberörda särskilda löneförmåner med uppskattade belopp, tillhopa 52 258 kronor 63 öre, skulle avdragas från vederbörande lärares löner från statsverket. I detta sammanhang anhöllo rikets ständer om utredning rörande av kommuner och enskilda personer till gymnasier och skolor givna donationer, och efter det en sådan utredning framlagts vid 1859—60 års riksdag, gjorde ständerna i skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 oktober 1860 (nr 197 p. 44) följande uttalande:

Vid bedömandet, huruvida gåvomedlen böra utgöra tillökning uti lärarnes enligt stat bestämda avlöningsförmåner eller inberäknas i dessa och således föranleda till motsvarande minskning av skolans statsanslag, hava rikets ständer antagit såsom en given i och för sig giltig grundsats, att det senare förhållandet i allmänhet måste äga rum, såvida ej något förbehåll i motsatt syftning varit vid donationen fäst; men som det likväl måste förutsättas, att med upplåtandet av hyresfri bostad eller för sådant ändamål givna penningbidrag avsetts att bereda lärarne en förmån utöver vad de vanligen åtnjuta, hava rikets ständer ansett så beskaffade donationer icke heller böra tagas i beräkning vid bestämmandet av lärarnes uti statsmedel utgående avlöning.

Efter att ha undersökt, huruvida de sålunda uttalade grundsatserna kommit till sin rätt i fråga om varje särskild av de i nyssnämnda utredning

upptagna donationerna, gjorde rikets ständer vissa erinringar med anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa den ytterligare utredning, som funnits vara erforderlig beträffande vissa angivna donationer, samt därefter vidta de åtgärder, som påkallades av omständigheterna. Med anledning härav föranstaltade Kungl. Maj:t om ytterligare utredning samt meddelade beträffande vissa donationer föreskrifter avsedda att bringa deras användning i närmare överensstämmelse med deras syfte. Vid 1862—63 års riksdag godkändes de av Kungl. Maj:t vidtagna åtgärderna och sänktes i följd härav den beräknade sammanlagda avkastningen av de särskilda löneförmånerna till 45 154 kronor 95 öre, däri inbegripen inkomsten av ännu kvarvarande, sedermera indragna prebendepastorat.

Ett par årtionden senare upptogs frågan om indragning av till lärare vid de allmänna läroverken anslagna hemman och lägenheter samt andra särskilda löneförmåner. I proposition (nr 17) till 1882 års riksdag angående löneförbättring åt lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att medgiva, att dylika förmåner finge, i den mån det kunde ske utan förnärmande av dåvarande innehavares rätt eller rubbning i enskildas genom testamenten eller annorledes gjorda förordnanden, indragas till statsverket. Då emellertid löneförbättringen av riksdagen beviljades allenast på extra stat för år 1883, förföll frågan denna gång. Den upptogs på nytt i en proposition (nr 26) till 1887 års första riksdag, som dock upplöstes, innan propositionen hunnit behandlas. I proposition (nr 17) till 1890 års riksdag angående ändrade bestämmelser med avseende på de allmänna läroverken och pedagogierna lades spörsmålet ånyo fram. Kungl. Maj:t föreslog riksdagen att medgiva, att — under förutsättning av kyrkomötets bifall — de prebendehemman och lägenheter samt andra förmåner av privilegienatur, som vore anslagna lärare vid de allmänna läroverken på lön, finge, i den mån det kunde ske utan förnärmande av dåvarande innehavares rätt eller rubbning i enskildas genom testamenten eller annorledes gjorda förordnanden, indragas till statsverket. Denna gång biföll riksdagen förslaget.

Någon framställning till kyrkomötet beträffande den av riksdagen sålunda medgivna indragningen kom emellertid ej då till stånd. Vid 1904 års löne- och pensionsreglering för lärare och lärarinnor vid rikets allmänna läroverk intogs i den härom den 27 augusti 1904 (nr 42) utfärdade kungörelsen under A. r) med stöd av riksdagens medgivande bestämmelsen, att lärare, som bleve utnämnd till tjänst, med vilken rätt till särskilda förmåner vore förenad, skulle vara underkastad den minskning i avlöning från statsverket, som Kungl. Maj:t kunde finna lämpligt besluta, till ett belopp icke överstigande det, vartill de i lönen ingående särskilda förmånerna efter skälig uppskattning belöpte sig.

Först till 1915 års kyrkomöte avlät Kungl. Maj:t skrivelse i ärendet

(nr 13), däri Kungl. Maj:t förklarade sig vilja, jämlikt § 114 regeringsformen och prästerskapets privilegier den 16 oktober 1723, inhämta kyrkomötets yttrande, huruvida kyrkomötet medgäve, att de hemman och jordar, som *anvisats av kronan* till avlöning åt lärare vid de allmänna läroverken och vilka icke vore att hänföra till teologie lektorsprebenden, finge, i den mån det kunde ske utan förnärmande av dåvarande innehavares rätt, indragas till statsverket. Från den ifrågasatta indragningen undantogs alltså vid detta tillfälle sådana särskilda löneförmåner, vilka anvisats av kommuner eller donerats av enskilda personer. Enligt det skrivelsen bilagda utdraget av statsrådsprotokollet erinrade föredragande departementschefen, hurusom av handlingarna i ärendet framginge, att den inkomst, som tillflöte vederbörande lärare från hemman och jordar, i åtskilliga fall varit flerdubbelt större än avdraget å den kontanta avlöningen. Men å andra sidan vore det påtagligt, att löntagaren kunde, till följd av arrendators insolvens eller av annan anledning, få såsom innehavare av dylik fastighet vidkännas förlust. Här föreläge i alla händelser en rätt avsevärd ojämnhet beträffande avlöningen till likställda befattningshavare, en ojämnhet, som icke stode i god överensstämmelse med vid senare tiders löneregleringar följda grundsatser och vilken skulle undanröjas genom indragning av ifrågavarande hemman och jordar. Det torde, framhöll departementschefen vidare, möta svårigheter för vederbörande tjänstinnehavare att på ett tillfredsställande sätt sköta dylika fastigheter. Därtill komme, att tjänsterna rätt ofta växlade innehavare och att till följd därav dispositionsrätten över fastigheterna stundom komme att tillhöra samma person endast helt kort tid. Gentemot läroverksöverstyrelsen, som avstyrkt indragningen såsom medförande en avknappning av vissa lärares löneförmåner, fastslog departementschefen, att det extra lönetillskott, som innehavet av fastigheterna kunde medföra för vederbörande lärare, vore beroende därpå, att fastigheternas avkastning blivit beräknad i lönestaten till för lågt belopp. Komme en rättelse därutinnan till stånd, skulle bibehållandet av fastigheterna såsom avlöningstillgång ej heller att ur den av läroverksöverstyrelsen företrädda ståndpunkten innebära någon fördel.

Kungl. Maj:ts förslag vann emellertid ej kyrkomötets bifall. I sin skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 13) förklarade sig kyrkomötet ha att i ärendet tillvarata icke blott kyrkans utan även läroverkens berättigade intressen och fann i sistnämnda hänseende, att läroverksöverstyrelsen icke saknat fog för vad styrelsen anfört i ärendet. Ur kyrkans synpunkt trodde kyrkomötet sig finna stöd för uppfattningen, att, därest ifrågavarande hemman och jordar skulle upphöra att användas på sätt dittills skett, de eller i allt fall ett flertal av dem borde i stället komma andra ecklesiastika ändamål till godo. Även om den rätt kyrkan kunde äga i detta hänseende icke under dåvarande tidsförhållanden vore aktuell, hade kyrkomötet dock ej funnit, att sådana olägenheter av det dåvarande sättet för fastigheternas

användning gjort sig gällande, att kyrkomötet därav hade anledning att avstå från denna rätt.

Framställningen till 1915 års kyrkomöte var närmast föranledd av det vid denna tid pågående arbetet på en ny löneroglering för lärare vid de allmänna läroverken. I det kommittéförlag, som lades till grund för Kungl. Maj:ts proposition till 1918 års riksdag i lönerogleringsfrågan, förklarade sig kommittén ej kunna annat än principiellt ansluta sig till den uppfattning, som gjordes gällande av dåvarande departementschefen vid avlåtandet av skrivelsen till kyrkomötet. Då ärendet enligt kommitténs mening icke befunde sig i fullt utrett skick, men det ej varit kommittén möjligt att åstadkomma en tillfredsställande utredning däri, inskränkte sig kommittén till att hemställa om en dylik utredning, avseende frågan i hela dess omfattning. Under alla förhållanden ansåge sig kommittén böra förorda, att beträffande befattningshavare, med vilkas tjänster särskilda förmåner vore förenade, måtte i blivande avlöningsvillkor intagas *dels* bestämelse om skyldighet att vara underkastade minskning i avlöning från statsverket till belopp, motsvarande de i avlöningen ingående särskilda förmånerna efter uppskattning i behörig ordning, *dels ock* föreskrift, att de skulle vara pliktiga att underkasta sig vad i laga ordning kunde stadgas angående upphörande eller ändring av de särskilda förmånerna. I den av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut utfärdade kungörelsen den 22 juli 1918 (nr 660) angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid de allmänna läroverken, vilken reglering skulle tillämpas från och med den 1 januari 1919, intogos bestämmelser i de av kommittén sålunda föreslagna hänseendena och stadgades därjämte, att den, som tillträdde ny avlöningsstat, skulle vara skyldig underkasta sig, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, upphörande av eller minskning i extra inkomster, som kunde följa tjänstebefattning eller utgå för bestyr i sammanhang därmed.

Samtidigt med utfärdandet av 1918 års kungörelse lät Kungl. Maj:t genom länsstyrelserna föranstalta om en nyvärdering av de särskilda löneförmåner, som voro förenade med vissa lärartjänster vid de allmänna läroverken. Länsstyrelserna skulle på grundval av värderingen uppge de belopp, till vilka förmånerna med hänsyn till samtliga på frågan inverkan omständigheter skäligen borde uppskattas och med vilka belopp följaktligen minskning borde ske i den till vederbörande lärare från statsverket utgående kontanta avlöningen. Över den från länsstyrelserna inkomna utredningen avgåvo kammarkollegiet och statskontoret anbefallt utlåtande den 29 november 1921. Efter att ha berört de gjorda värderingarna, vilka ämbetsverken såvitt angick avkomsten av fastigheter i flera fall funno otillfredsställande, anmälde ämbetsverken, att de med förbigående av granskningen av länsstyrelsernas förslag återupptagit den viktigare frågan om ändring i själva lönesystemet i dithörande del, i vilket hänseende ämbetsverken anförde bland annat följande.

För ämbetsverken står det till en början ganska klart, att den i allmänhet övergivna anordningen med indelning av fastigheter på lön icke lämpligen längre bör för här ifrågavarande grupp av statstjänstemän bibehållas. Vad av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet vid avlåtandet av skrivelse till 1915 års kyrkomöte anfördes till stöd för en indragning av kronans till lärartjänster anslagna prebendehemman och andra jordar lärers allt fortfarande äga sin fulla giltighet. Härtill kommer nu den omständigheten, att 1918 års författningsbestämmelser rörande personalens vid de allmänna läroverken löner såsom en undantagslös regel upptagit den grundsatsen, att särskild förmån vid sådan tjänst, den mån de vara tillkommen genom anslag av kronan eller kommun eller grunda sig på enskilda donationer, icke må tillgodokomma tjänstinnehavare utöver den i stat fastställda lönen. Författningen utgår nu visserligen alltså från ett bibehållande av förmånerna vid respektive tjänster, men det lider å andra sidan intet tvivel om att själva syftet med författningens hithörande bestämmelser bäst och enklast tillgodoses därigenom, att nämnda förhållande bringas att upphöra. Så länge man för tillämpningen av berörda grundsats vill följa det hittills använda förfarings sättet med så att säga fasta avdrag att gälla för lång tid framåt, inträffar väl i de flesta fall, att de uppskattningar, som läggas till grund för fastställandet av dessa avdrag, i själva verket bliva alltför låga, varigenom indelningshavarna komma i åtnjutande av en motsvarande icke avsedd löneökning; och det är just detta förhållande, som rimligtvis måste betinga tjänstinnehavarnas intresse av förmånernas bibehållande, ett intresse, som emellertid med hänsyn till vad nyss sagts måste betraktas såsom icke berättigat. Vill man upprätthålla nu angivna grundsatser, lärers fördenskull bliva nödigt utfinna och tillämpa ett sådant förändrat sätt för avdragens bestämmande, att dessa för varje tid verkligen komma att fullt motsvara förmånernas värden, exempelvis så, att avdraget bestämmes i efterhand sedan den faktiska avkomsten av förmånen blivit av vederbörande deklarerad. Ordnas förfarandet på sålunda antytt sätt, lära tjänstinnehavarna icke vidare kunna hava något egentligt intresse av förmånernas fortvaro och i följd därav icke heller kyrkomötet finna anledning vidbliva sin tidigare intagna avvisande ståndpunkt i indragningsfrågan.

Å andra sidan måste ett system med föränderliga avdrag komma att medföra sådan omgång och besvärlighet, att det icke bör tillgripas, om annan utväg för frågans lösning står till buds. Och en sådan erbjuder sig just på sätt ämbetsverken i det föregående antytt. Allt sammanlagt anse sig ämbetsverken hava giltig anledning att tillråda förnyade åtgärder i syfte att de av kronan för skoländamål förlänade hemman och donationer måtte varda snarast möjligt till statsverket indragna.

I anslutning härtill framhöllo ämbetsverken, att jämväl en avveckling av det föråldrade och otillfredsställande systemet, att avlöningen till vissa statstjänstemän delvis bestriddes av enskilda donationer, vore påkallad. Beträffande detta slag av särskilda löneförmåner uttalade sig ämbetsverken för en anordning, varigenom de därtill hörande tillgångarna allenast övertoges till förvaltning av statsverket.

I sitt 1924 avlämnade förslag till lönereglering för befattningshavare vid rikets allmänna läroverk samt vid folk- och småskolor m. fl. läroanstalter

(SOU 1924: 13) upptog 1920 års lärarlönekommitté till behandling ämbetsverkens nyss relaterade förslag till en avveckling eller reglering av de till vissa lärartjänster vid de allmänna läroverken knutna särskilda löneförmånerna. Ur praktisk synpunkt och i ändamål att bringa enkelhet och överskådlighet i avlöningssystemet vore enligt kommittén ett upphörande av förmånerna att förorda. Beträffande *kronoanslagen* ansåg kommittén dock viss tvekan kunna hysas därom, huruvida dessa med nödvändighet måste indragas till statsverket. Fastmera syntes en sådan anordning vara att föredra, varigenom dessa förläningar övertoges till förvaltning av statsverket. Avlöningstillgångarna skulle kunna tillsvidare bibehållas och redovisas vid de tjänster, vartill de ursprungligen anslagits. Genom en av staten utövad kontroll skulle vederbörliga avdrag å befattningshavarnas löner alltid kunna bestämmas med säkerhet. Skulle i något fall överskott uppstå, syntes böra överlåtas åt Kungl. Maj:t att bestämma, vilket med den ursprungliga förläningen närmast överensstämmande skoländamål ett dylikt överskott borde tillgodokomma. Beträffande de *enskilda donationerna* hade kommittén intet att erinra mot att dessa tillgångar övertoges till förvaltning av statsverket. Kommittén framhöll emellertid, att en dylik åtgärd förutsatte ett bedömande i varje fall av donationens natur. Därest vid en donation fästs villkoret, att en dylik förmån skulle tilldelas viss befattningshavare utöver honom eljest tillkommande avlöning, borde givetvis donators vilja respekteras. Kommittén föreslog ytterligare utredning av frågan samt ansåg, att i blivande avlöningsreglemente för de statsanställda lärarna borde intagas ett förbehåll av den art, som funnes i 1918 års lönevillkor. Kommittén ansåg det vidare ej vara ur vägen, att i anslutning därtill gjordes den begränsningen, att vad genom donation av enskild tillförsäkrats innehavare av viss tjänst i syfte att bereda denne särskild förmån utöver honom eljest tillkommande avlöning skulle oavkortat komma samme tjänstinnehavare till godo. Kommittén framhöll, att en dylik bestämmelse stode i huvudsaklig överensstämmelse med vad för motsvarande fall funnes stadgat i 7 § lagen om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910.

Ärendet rörande en nyvärdering av de särskilda förmånerna föranledde ingen omedelbar åtgärd men, sedan 1928 en ny lönekommitté tillsatts, överlämnades handlingarna i ärendet till denna för att tagas i övervägande vid fullgörandet av det kommittén lämnade uppdraget. I detta läge uppmärksammades frågan av riksdagens år 1929 församlade revisorer, vilka efter en redogörelse för frågans förhistoria m. m. gjorde följande uttalande (§ 42):

Vad själva den föreliggande principfrågan angår synes det revisorerna vara med numera tillämpade avlöningsprinciper överensstämmande, att en indragning av ifrågavarande särskilda förmåner kommer till stånd i överensstämmelse med den mening, som redan 1890 års riksdag uttalat. Revisorerna förutsätta, att denna fråga kommer att tillbörligen beaktas av den nu arbetande lönekommittén.

Bortsett från sakens rent principiella sida vilja emellertid revisorerna såsom synnerligen anmärkningsvärd framhålla den bristande överensstämmelsen mellan de i stat upptagna värdena av ifrågavarande förmåner och de verkliga. Genom att vederbörande myndigheter icke tillsett, att förmånerna i staten upptagits till rätta belopp, har statsverket under de gångna åren tillskyndats avsevärda förluster, i det att avdragen å befattningshavarnas kontanta avlöningar icke gjorts till belopp, som motsvara förmånernas verkliga värden. Då det synes angeläget, att rättelse härutinnan omedelbart sker, hava revisorerna velat fästa riksdagens uppmärksamhet å berörda förhållanden.

Med anledning av riksdagens revisorers sålunda gjorda påpekande anförde 1930 års riksdag i skrivelse (nr 175, s. 16) bland annat följande.

Riksdagen delar uppfattningen om att en indragning av ifrågavarande särskilda, av kronan lämnade förmåner eller deras övertagande till förvaltning av statsverket står i överensstämmelse med numera tillämpade avlöningsprinciper. Redan 1890 års riksdag har ock uttalat sig för en sådan åtgärd. Samtliga härmed sammanhängande frågor synas böra göras till föremål för utredning.

Oberoende av huru frågan om indragning till kronan av nämnda förmåner för de av revisorerna omförmälda befattningshavarna kommer att lösas, synes det riksdagen nödvändigt, att sådana åtgärder omedelbart vidtagas, att det värde, vartill förmånerna enligt stat uppskattats, kommer att stå i bättre överensstämmelse med deras verkliga värde, än vad nu är fallet. Riksdagen anser sig böra bemyndiga Eders Kungl. Maj:t att redan för budgetåret 1930/31 vidtaga härav påkallade jämkningar i staterna. Vad särskilt beträffar de förmåner, som för närvarande uppbäras av rektor vid Malmö högre allmänna läroverk, har riksdagen funnit dem så avsevärda, att riksdagen ansett dyrtidstillägg icke böra utgå till ifrågavarande befattningshavare.

På grund av det anförda anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning av frågan om indragning till statsverket eller övertagande till förvaltning av statsverket av de av kronan till de allmänna läroverken gjorda förläningarna av hemman och andra donationer. Riksdagen anmälde vidare, att riksdagen *dels* bemyndigat Kungl. Maj:t att vidta sådana jämkningar i från och med budgetåret 1930/31 gällande stater för de allmänna läroverken, att största möjliga överensstämmelse vunnas mellan den beräknade och den verkliga avkastningen av de av kronan till de allmänna läroverken lämnade donationerna, *dels ock* beslutat, att från och med budgetåret 1930/31 dyrtidstillägg av statsmedel icke skulle utgå till rektor vid högre allmänna läroverket i Malmö. I avseende å bemyndigandet för Kungl. Maj:t att jämkna staterna innebar riksdagens beslut en sammanjämkning, i det att andra kammaren därvid frångick sin tidigare ståndpunkt, att jämkningen av staterna borde avse ej blott kronans utan även enskilda donationer.

Härefter anbefallde Kungl. Maj:t kammarkollegiet och statskontoret *dels* att verkställa skyndsamt utredning av frågan om indragning till stats-

verket eller övertagande till förvaltning av statsverket av de av kronan till de allmänna läroverken gjorda förläningarna av hemman och andra donationer samt att inkomma till Kungl. Maj:t med sagda utredning och det förslag, vartill densamma kunde föranleda, *dels ock* att före den 1 oktober 1930 inkomma till Kungl. Maj:t med förslag till sådana jämkningar i fråga och med budgetåret 1930/31 gällande stater för de allmänna läroverken, att största möjliga överensstämmelse vunnos mellan den beräknade och den verkliga avkastningen av de av kronan till de allmänna läroverken lämnade donationerna. Sedan ämbetsverken beträffande det senare uppdraget avgivit utlåtande den 15 oktober 1930 samt Kungl. Maj:t däröver hört skolöverstyrelsen och justitiekanslersämbetet, medgav Kungl. Maj:t enligt cirkulär den 16 oktober 1931, att då befintliga, av kronan till avlöning av lärare vid de allmänna läroverken anvisade hemman och jordar fortfarande och intill dess annorlunda bleve förordnat finge bibehållas vid lärartjänsterna, emot skyldighet för tjänstinnehavaren att efter den uppskattning, som bleve bestämd, vidkännas avdrag för boställsavkomsten å den vid lärartjänsten utgående avlöningen. Beträffande sättet för avdragets bestämmande föreskrev Kungl. Maj:t, att avkomsten av den fasta egendomen skulle uppskattas på samma sätt som gällde i fråga om uppskattning av de kronans hemman och lägenheter, som skulle utbjudas till arrende. Det skulle åligga vederbörande länsstyrelser att insända de vid uppskattningsförrättningarna förda protokollen jämte egna utlåtanden till kammarkollegiet, som hade att fastställa det belopp, vartill avkomsten av varje fastighet beräknad till skäligt arrende borde upptagas i stat. Det skulle bero på prövning framdeles, om och efter vilken tid förnyad uppskattning av avkomsten av den fasta egendomen borde äga rum.

Den 20 oktober 1931 avgåvo kammarkollegiet och statskontoret utlåtande angående indragning till statsverket eller övertagande till förvaltning av statsverket av kronans donationer till de allmänna läroverken m. m. I utlåtandet behandlas inledningsvis vissa med frågan sammanhängande spörsmål av allmän och principiell innebörd, såsom rörande gällande dispositionsbestämmelser beträffande donationer till lärare, avgränsningen av kronodonationerna från andra donationer, de prästerliga privilegiernas betydelse samt de enskilda tjänstinnehavarnas rätt. Därefter följer en redogörelse för de donationer, som kunde ifrågasättas falla under det då föreliggande utredningsuppdraget. Ämbetsverken, som ansett, att annat hinder för indragning till statsverket av kronodonationerna ej föreligger än som kan möta i riksdagens medbestämmanderätt, ha tillstyrkt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen dels medgiva, att vissa närmare angivna anslag av kronan må indragas till statsverket mot fyllnad i de kontanta löneförmånerna för indelningshavarna enligt gällande stater, dels ock föreskriva vissa av ämbetsverken förordade övergångsbestämmelser i samband med indragningen. I fall en indragning skulle anses ej böra äga rum, ha ämbetsverken hem-

ställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva, att de ifrågasvarande fastigheterna må, så snart det kan ske utan hinder av gällande arrendeavtal, utarrenderas i enlighet med de för statens utarrenderade domäner gällande föreskrifterna.

Efter det de förut berörda nyuppskattningarna verkstälts och Kungl. Maj:t den 24 mars 1933 föreskrivit, att den skyldighet, som jämlikt cirku-läret den 16 oktober 1931 ålåge lärare vid allmänt läroverk att vidkännas visst av kammarkollegiet bestämt avdrag å avlöningen, ej skulle inträda före den 1 juli 1934, fastställde kollegiet genom ett flertal beslut den 18 juni 1934 de nya belopp, vartill avkomsten av kronodonationerna skulle upptagas i stat från och med den 1 juli 1934. Sammanlagda avkastningen av de i läroverkens dåvarande specialstater under rubriken »Av städer, prebenden eller donationer» inberäknade särskilda löneförmånerna höjdes därigenom från 22 854 kronor 46 öre för budgetåret 1933/34 till 37 701 kronor 75 öre för budgetåret 1934/35.

Samma år som nyvärderingen av kronoanslagen sålunda ägde rum upp-togo riksdagens detta år församlade revisorer frågan om en nyvärdering även av de enskilda donationerna till avlöning av lärare vid de allmänna läroverken (§ 44). Efter att ha framhållit, att vederbörande lärare enligt gällande avlöningsbestämmelser, både när det gällde anslag av kronan och donationer av enskilda, voro skyldiga att vidkännas avdrag å lönen mot-svarande förmånens värde, anförde revisorerna bland annat:

Någon ny värdering av förmånen av enskilda donationer har ej vidtagits. Härigenom har uppkommit en, såvitt revisorerna kunna finna, icke sak-ligt motiverad åtskillnad mellan vissa läroverkslärare i avlöningshänseende. De lärare, som uppbära förmåner av enskilda donationer, hava sålunda erhållit en förmånligare ställning än de övriga lärarna. Enligt revisorernas mening bör detta missförhållande rättas.

Om den av revisorerna påyrkade rättelsen vidtages, kommer frågan om indragning till kronan eller övertagande till förvaltning av kronan av dona-tionerna att förlora en avsevärd del av sin betydelse. Enligt revisorernas mening bör emellertid även sistberörda fråga snarligen vinna sin lösning. Önskvärt är emellertid, att därvid även de av enskilda gjorda donationerna medtagas.

Till frågan om de enskilda donationerna tog 1937 års riksdag ståndpunkt i sammanhang med behandlingen av propositionen nr 271 angående löne-reglering för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisnings-anstalter m. m. I Kungl. Maj:ts av riksdagen godkända förslag till nya avlöningsbestämmelser hade medtagits de från 1918 års bestämmelser kända villkoren om skyldighet för innehavare av särskild löneförmån att vidkännas löneavdrag härför och att vara underkastad upphörande eller ändring av förmånen. Därjämte hade upptagits det redan av 1920 års lärarlönekommitté föreslagna förbehållet, att vad genom donation av en-skild tillförsäkrats innehavare av viss tjänst, i syfte att bereda denne sär-

skild förmån utöver honom eljest tillkommande avlöning, skulle oavkortat komma tjänst innehavaren till godo. Av den vid propositionens framläggande lämnade motiveringen (s. 407) framgår, att 1928 års lönekommitté beträffande nyss angivna förbehåll föreslagit formuleringen »i uttryckligt syfte» men att med hänsyn till vissa erinringar, som framförts mot denna formulering, 1920 års kommittés förslag syntts vara att föredraga på denna punkt.

I riksdagens skrivelse (nr 469) med anledning av propositionen anfördes i förevarande sammanhang (s. 13) följande:

Den i 3 § 2 mom. föreslagna bestämmelsen, att vad genom donation av enskild tillförsäkrats innehavare av viss tjänst, i syfte att bereda denne särskild förmån utöver honom eljest tillkommande avlöning, skall oavkortat komma tjänst innehavaren till godo, har icke givit riksdagen anledning till erinran. Bestämmelsen torde komma att erhålla en relativt begränsad tillämpning. I de flesta fall, då en lärartjänst är förenad med en donation, uppskattas förmånen till visst belopp, vilket skall avdragas från lärarens av statsmedel utgående lön. Beträffande donationer, som härröra från kronan, har sådan uppskattning av avkastningarnas belopp nyligen skett genom kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934. Beträffande åter donationer, som härröra från enskilda, har något motsvarande, samtliga donationer omfattande fastställande av avkastningarnas belopp icke nyligen ägt rum. I vissa fall har på grund härav den situationen uppstått, att det belopp, som skall avdragas från lärarens lön, icke överensstämmer med den faktiska avkastningens belopp. I ett nyligen inträffat fall har också förordnats, att en för närvarande i statsläggaren upptagen summa för avkastningen å en enskild donation vid högre allmänna läroverket i Strängnäs, vilken summa fastställts på grund av ett kungl. brev av den 11 december 1908, från och med budgetåret 1937/38 skall upptagas med ett väsentligt reducerat belopp (kungl. brev den 30 april 1937). Önskvärdheten av en nyvärdering av förmånen av enskilda donationer har framhållits av riksdagens år 1934 församlade revisorer, vilka påpekat den åtskillnad i avlöningshänseende, som efter kammarkollegiets ovanberörda beslut den 18 juni 1934 förefinnes mellan lärare, som äga åtnjuta kronodonationer, och lärare, som uppbära enskilda donationer. Kammarkollegiet och statskontoret hava i gemensamt yttrande över vad berörda revisorer anfört uttalat, att nyvärdering av förmånen av enskilda donationer, till vilka torde få hänföras även anslag av menigheter och föreningar, snarast bör företagas.

I anslutning härtill gjorde riksdagen vidare följande uttalanden:

Riksdagen anser sig i här förevarande sammanhang böra göra det uttalandet, att det enligt riksdagens mening framstår såsom ett önskemål, att den ur avlöningsteknisk synpunkt otympliga formen med å ena sidan uppskattning av en donations avkastning, å andra sidan avdrag av motsvarande belopp å donations innehavarens lön — vilken anordning för övrigt numera i åtskilliga fall medför snarare olägenheter och besvär för tjänst innehavaren än en förmån — helt utmönstras i alla sådana fall, då innehavet av en donation faktiskt icke innebär någon reell löneförmån för den tjänst innehavare det gäller. Härvid måste givetvis frågan om en rationell förvaltning av donationerna givas en tillfredsställande lösning. En förutsättning för realiserandet av det nämnda önskemålet är emellertid, att en

nyvärdering av avkastningen jämväl av de icke från kronan härstammande donationerna kommer till stånd, vilket även påyrkats av 1934 års statsrevisorer. För att bliva fullt effektiv ur den synpunkt, varom här är fråga, borde enligt riksdagens mening en sådan nyvärdering om möjligt baseras på sådana principer, att avkastningens nominella belopp, varmed lönen jämlikt 3 § 2 mom. avlöningsreglementet skall minskas, kunde för varje budgetår så nära som möjligt ansluta sig till de faktiskt föreliggande förhållandena.

På grund av vad sålunda anförts anhöll riksdagen under punkt 66 i sin skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa uppskattning av avkastningen av sådana, icke från kronan härrörande donationer till lärare vid allmänt läroverk, med vilka jämlikt 3 § 2 mom. i avlöningsreglementet för ordinarie lärare vid statens undervisningsväsende följde skyldighet för vederbörande tjänst innehavare att vidkännas minskning i avlöning från statsverket.

Med anledning härav anbefalldes Kungl. Maj:t kammarkollegiet att — med beaktande av vad riksdagen i ämnet anförde — verkställa den uppskattning, som avsåges under punkt 66 i riksdagsskrivelsen, samt att inkomma till Kungl. Maj:t med därav föranlett utlåtande och förslag.

Efter en omfattande utredning har kammarkollegiet i utlåtande den 20 december 1947 inkommit med sitt förslag rörande de icke från kronan härrörande donationerna. Kollegiet har däri uppdragit vissa riktlinjer för en nyvärdering av dessa donationer men på anförda skäl i första hand hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att donationerna, med vissa undantag, indragas till statsverket. Till utlåtandet ha fogats vissa reservationer; en av dem går ut på att någon indragning till statsverket ej bör ske men att sådana donationer, såväl kronans som enskilda, vilka äro förbundna med löneavdrag, såsom otjänliga för sitt nuvarande ändamål böra permuteras och därvid användas till skolväsendets bästa på något sätt, som ej tillgodoses med statsmedel.

Följande författningsbestämmelser reglera för närvarande rätten att tillgodonjuta de särskilda löneförmånerna.

I gällande stadga den 17 mars 1933 för rikets allmänna läroverk (omtryckt 1945: 581) föreskrives *dels* i § 126 mom. 1:

Prebendehemman och boställen, där sådana finnas, samt andra lärartjänst åtföljande särskilda förmåner äga, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annorlunda bestämmer, lärarna vid vederbörande läroverk såsom hittills varit övligt efter ålder i tjänsten tillgodonjuta.

dels ock i § 214:

Ämbetshus och gårdar, skolhemman, ägor och andra lägenheter, som blivit av kronan eller kommunerna anslagna eller ock av enskilda donerade till de allmänna läroverkens ämbets- och tjänstemän, skola dessa i kraft av författningarna okvalda behålla.

I statens allmänna avlöningsreglemente (1948:436) stadgas i 19 § B. Särskilda bestämmelser. Läroverk m. fl. läroanstalter, 1 mom.:

Innehavare av sådan rektors- eller lärartjänst vid allmänt läroverk, med vilken rätt till särskilda förmåner är förenad, skall vidkännas avdrag å lönen med belopp motsvarande de särskilda förmånernas värde enligt uppskattning i behörig ordning. Vad genom donation av enskild tillförsäkrats innehavare av sådan tjänst, i syfte att bereda denne särskild förmån utöver honom eljest tillkommande avlöningsförmåner, skall likväl icke föranleda sådant avdrag.

Vidare stadgas i 51 § 1 mom., att tjänsteman är pliktig att underkasta sig minskning i, upphörande av eller eljest ändrade bestämmelser rörande de förmåner och ersättningar m. m., om vilka förmålas i vissa angivna delar av reglementet, däribland de i 19 § meddelade särskilda bestämmelserna för läroverk m. fl. läroanstalter.

I avlöningsstaten för de allmänna läroverken redovisas de särskilda löneförmånerna numera under rubriken särskilda uppbördsmedel såsom avkastning av donationer från kronan m. m. med ett summariskt belopp, för innevarande budgetår 37 600 kronor (statsliggaren s. 599).

De av kronan anslagna skolhemmanen.

När jag i detta sammanhang med ett vedertaget uttryckssätt betecknar de här avsedda hemmanen såsom anslagna eller anvisade av *kronan* förbiser jag ingalunda, att kanske de flesta av hemmanen ursprungligen torde ha donerats av enskilda personer under medeltiden för kyrkliga ändamål. En del av dessa hemman synas efter kyrkoreformationen ha kommit i kronans ägo. I andra fall åter — detta gäller särskilt de till gossläroverket i Malmö knutna hemmanen — är det måhända riktigare att anse, att kronans förfogande över hemmanen närmast haft karaktären av en permutationsakt, i det att de ursprungliga stiftelserna, vilka genom kyrkoreformationen förlorat sin uppgift, genom kronans försorg givits ett nytt innehåll. Gemensamt för alla hemmanen är emellertid, att det är genom statlig myndighets beslut, i regel Kungl. Maj:ts, som hemmanen kommit att knytas till sitt nuvarande ändamål. Vid den 1934 verkställda nyvärderingen av avkomsten av de av kronan till de allmänna läroverken anslagna fastigheterna, ha samtliga här avsedda hemman hänförts till denna kategori.

S k o l h e m m a n e n s t i l l k o m s t.

Högre allmänna läroverket i Linköping.

Hemmanen 1 mtl Vidingsjö Prästgård nr 1, 1 mtl Lilla Ullevid Prästgård nr 1 och 1 mtl Säby Mellangård nr 1 i den med Linköpings stad numera införlivade S:t Lars socken tillhörde prebendegodset vid det medel-

tida domkapitlet i Linköping. Efter reformationen klagade vederbörande prebendeinnehavare över att landbönderna på biskops- och kapitelhemmanen i Linköpings stift icke gjorde rätt för sig, varför de begärde att få överlämna hemmanen till kronan mot vederlag av viss årlig inkomst. Genom brev den 28 och 29 juli 1544 villfor Gustav Vasa deras begäran och lämnade i vederlag viss till kronan förut indragen tionde. Förenämnda tre hemman redovisades därefter i fogderäkenskaperna bland till kronan indragna prebendehemman. Genom Gustav II Adolfs fundamentsbrev för gymnasiet i Linköping den 25 april 1627 och den 20 januari 1628 anslogos samma hemman, vartdera som bidrag till avlönande av en lektor vid gymnasiet, under vilket hemmanen alltid och stadigt skulle ligga.

Avkomsten av de tre hemmanen uppbärs numera av respektive förste, andre och tredje lektorn vid läroverket. Avdraget härför å tjänstinnehavarens lön är fastställt, beträffande Vidingsjö Prästgård enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 december 1940 till 1 865 kronor samt beträffande de båda andra hemmanen enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 till respektive 1 615 kronor och 555 kronor.

Katedralskolan i Lund.

Enligt Lunds stifts landebok 1569 hade rektor n (skolmästaren) i Lund såsom prebende Fjelle socken samt uppbar landgille av två såsom kyrkans gods upptagna hemman i Önnerups by i samma socken. Prebendet skildes från rektoratet 1679. Avkomsten av de två hemmanen fick rektor n behålla till 1706, då de anslogos till rusthåll. I vederlag härför fick s k o l a n i Lund enligt generalguvernementets resolution den 24 juli 1713 kronohemmanen $1/4$ mtl *Tygelsjö nr 4* i Hardeberga socken och $3/8$ mtl *Ålstorp nr 6* i Västra Karaby socken, vilka hade lika stor ränta som de mistade hemmanen.

Avkomsten av Tygelsjö nr 4 uppbärs numera av äldste i tjänst varande lektor n vid katedralskolan och avkomsten av Ålstorp nr 6 av äldste i tjänst varande adjunkten därstädes. Avdraget härför å tjänstinnehavarens lön är enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 fastställt till respektive 715 kronor och 470 kronor.

Högre allmänna läroverket för gossar i Malmö.

Rektor n vid läroverket uppbär avkomsten av hemmanen $1/2$ mtl *Eska-torp nr 2*, $3/8$ mtl *Eskatorp nr 3*, $3/8$ mtl *Viarp nr 9* och $1/3$ mtl *Viarp nr 11* i Härslövs socken, $1/2$ mtl *Vadensjö nr 12* i Vadensjö socken, $3/8$ mtl *Norra Möinge nr 11* i Asmundtorps socken, 1 mtl *Sunnanån nr 3* och 1 mtl *Sunnanån nr 4* i Burlövs socken samt $1/2$ mtl *Östra Kattarp nr 5* och $1/2$ mtl *Östra Kattarp nr 6* i Södra Sallerups socken. Dessa hemman leda sitt ursprung från två medeltida altarstiftelser, s. k. vikariat, vid Lunds domkyrka. Det ena av dessa vikariat, till vilket de fem först nämnda hem-

manen hörde, hade instiftats av riddaren Abraham Brodersson och tillökats 1412 genom en privat donation av drottning Margareta. Detta vikariat anslogs genom Fredrik II:s brev den 18 augusti 1585 till den dåvarande skolmästaren (rektorn) vid Malmö skola och dennes efterträdare »en efter annan till evig tid». Det andra vikariatet, vars stiftare är okänd och till vilket hörde övriga fem nyss uppräknade hemman, anslogs genom Kristian IV:s brev den 4 mars 1647 att städse följa rektorerna vid skolan i Malmö.

Under tiden den 1 januari 1833—den 30 april 1845 användes avkomsten av samtliga tio hemman till lönefyllnad åt vid Malmö skola anställda andra lärare. Den 11 februari 1847 medgav emellertid Kungl. Maj:t, att såväl dåvarande rektor som blivande rektorer vid skolan finge, räknat från och med den 1 maj 1845, tills vidare komma i åtnjutande av den gamla rektorslönen, dock med skyldighet att gottgöra skolans lärare viss förlust i fastställda löner med rätt till viss ersättning, om rektors egen lön därigenom nedginge under den i stat fastställda. I anledning av en i första kammaren 1876 väckt motion (nr 7) hemställde vederbörande utskott, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om undersökning, huruvida icke de delar av den s. k. gamla rektorslönen i Malmö, som ej grundade sig på enskild mans gåva, kunde, när tiden därtill ansåges vara inne, indragas till statsverket mot det att av statsmedel ansloges vanlig rektorslön till rektor. Efter en debatt (nr 21 s. 11), under vilken bland annat uttalades förmodan, att frågan redan i annat sammanhang vore under Kungl. Maj:ts övervägande, avtog kammaren emellertid utskottets hemställan, varigenom motionen förföll.

Äldste i tjänst varande adjunkten vid läroverket uppbär avkomsten av hemmanen $3/8$ mtl *Hammarlunda nr 10*, $3/4$ mtl *Hammarlunda nr 11* och $1/4$ mtl *Slogstorp nr 6* i Hammarlunda socken. Dessa jämte ytterligare två hemman härröra även från ett medeltida vikariat vid Lunds domkyrka. Detta vikariat anslogs på grund av ett kungligt brev den 4 september 1616 till en samtidigt inrättad konrektorstjänst vid skolan i Lund. Denna tjänst synes ha indragits 1674 eller 1675. Vikariatets fem hemman disponerades därefter för olika ändamål, bland annat under flera år för försvarsverket samt särskilda hemman tillfälligt för domkyrkan, universitetet eller skolan i Lund, varigenom vikariegodset splittrades. Nyss uppräknade tre hemman anslogos slutligen 1686 till Malmö skola och en nyinrättad konrektorstjänst därstädes.

Löneavdraget för hemmansavkomsten och för avkastningen av till hemmanen hörande, genom markförsäljning eller dylikt uppkomna kapitalfonder har enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 fastställts för rektor till respektive 12 580 kronor och 400 kronor samt för äldste adjunkten till respektive 3 665 kronor och 90 kronor.

Högre allmänna läroverket i Skara.

Hemmanet *1 mtl Karstorp nr 1* i den med Skara stad numera införlivade Skara socken tillhörde under medeltiden ett prebende vid Skara domkyrka. Efter reformationen indrogs hemmanet på 1540-talet till kronan, sannolikt under omständigheter liknande dem man känner från motsvarande indragningar i Linköpings och Strängnäs stift. Hemmanet användes därefter för olika ändamål, huvudsakligen för avlönande av domkapitelsledamöter samt lärare vid skolan i Skara. Efter att 1583—85 ha disponerats under Gälakvists kungsgård anslogs hemmanet, sannolikt 1586, åt skolmästaren i Skara i utbyte mot ett gårde, Storgårdsgärdet, som lytt under skolstugan och tidigare synes ha tillhört ett annat prebende vid domkyrkan. Genom drottning Kristinas förmyndarregerings fundationsbrev för gymnasiet i Skara den 31 augusti 1641 anslogs hemmanet som bidrag till avlönande av en av lektorerna.

Hemmanet *1 mtl Gammelträva nr 2* i Tråvads socken var ett frälsehemman, som tillfallit kronan genom byte den 15 april 1641 med Kristina Sigrig Bielke. Genom fundationsbrevet för gymnasiet den 31 augusti samma år anslogs hemmanet till en lektor.

Avkomsten av *Karstorp nr 1* uppbärs numera av den äldste och avkomsten av *Gammelträva nr 2* av den näst äldste i tjänst varande lektorn vid läroverket. Löneavdraget härför är enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 fastställt till respektive 1 190 kronor och 1 030 kronor.

Högre allmänna läroverket i Strängnäs.

Hemmanet *1/4 mtl Biskopskvarn nr 1* i den del av Strängnäs socken, som från och med den 1 januari 1950 införlivats med Strängnäs stad, var före reformationen ett biskopshemman. Av samma skäl som i Linköpings stift blevo efter reformationen biskops- och kapitelhemmanen även i Strängnäs stift indragna till kronan mot vederlag till prebendeinnehavarna (Gustav Vasas brev den 2 augusti 1545). Biskopskvarn redovisas därefter i fogderäkenskaperna såsom indraget till kronan. Genom hertig Karls brev den 10 juni 1587 anslogs hemmanet »såsom evärdlig egendom» till uppehälle för skolmästarna (rektorerna) vid skolan i Strängnäs. Hemmanet omnämnes ej i Gustav II Adolfs fundationsbrev för gymnasiet i Strängnäs den 3 juni 1626 men skulle enligt gymnasiets äldsta stadgar innehavas av en av lektorerna därstädes.

Genom fundationsbrevet för gymnasiet anslogos till avlönande av tre av lektorerna bland annat tre kronogårdar, vilka alltid stadigt skulle bliva under gymnasiet. Dit hörde ett till kronan indraget kyrkohemman, *1/2 mtl Djupvik nr 2* i den del av Strängnäs socken, som från och med den 1 januari 1950 överflyttats till Aspö socken.

Hemmanet *1 mtl Norrby nr 2* i nyssnämnda del av Strängnäs socken var

enligt fogderäkenskaperna ett till kronan indraget biskopshemman. Efter det 1638 ännu en lektorstjänst inrättats vid gymnasiet i Strängnäs, anslogs hemmanet genom drottning Kristinas brev den 12 augusti 1647 till innehavaren av den nya tjänsten att till evärdliga tider njutas, brukas och behållas under samma villkor och frihet, varmed de andra lektorerna njöto och besutto sina hemman. Upplåtelsen bekräftades genom kungl. brev den 30 november 1650 utan anknytning till viss lektorstjänst vid gymnasiet.

Avkomsten av vartdera av hemmanen Biskopskvarn nr 1 och Norrby nr 2 uppbärs av en lektor vid läroverket. Löneavdraget härför är enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 fastställt beträffande Biskopskvarn till 360 kronor och Norrby till 570 kronor.

Hemmanet Djupvik nr 2 disponeras för närvarande icke såsom avlöningstillgång. Sedan 6:e lektorslönen vid läroverket, med vilken hemmanet varit förenat, indragits enligt kungl. brevet den 12 september 1890 och hemmanet därefter använts till avlöande av olika befattningshavare, föreskrev Kungl. Maj:t den 18 mars 1921, att hemmanet från och med den 1 maj 1921 tills vidare, intill dess annorlunda bestämdes, skulle ställas under domkapitlets i Strängnäs förvaltning samt att behållen avkastning av hemmanet skulle ingå till domkapitlet och förvaltas tillsammans med vissa till hemmanet hörande fonderade medel. Hemmanets utmark skulle stå under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning och behållen avkastning av skogen överlämnas till domkapitlet för att förvaltas tillsammans med nyssnämnda fondmedel.

Högre allmänna läroverket i Växjö.

Hemmanen 7/8 *mtl* Hollstorp Östregård nr 4 och 5/8 *mtl* Skir Prästgård nr 5 i den med Växjö stad numera införlivade Växjö socken samt 3/4 *mtl* Rinkaby Gatugård nr 3 i Tävellsås socken tillhörde det medeltida prebendegodset vid domkyrkan i Växjö och indrogos efter reformationen till kronan. Genom drottning Kristinas förmyndarregerings fundamentsbrev för gymnasiet i Växjö den 30 mars 1643 anslogos hemmanen, vartdera som bidrag till avlöande av en lektor vid gymnasiet.

Avkomsten av hemmanen uppbärs numera av respektive fjärde, sjätte och femte lektorn vid läroverket. Löneavdraget härför är enligt kammarkollegiets beslut den 18 juni 1934 fastställt till respektive 590 kronor, 350 kronor och 350 kronor.

Skolhemmanens förvaltning.

Beträffande utarrenderingen av de till läroverken i Lund och Malmö knutna skolhemmanen tillämpas vissa ålderdomliga bestämmelser, nämligen kungl. breven den 17 december 1817 angående arrendeauktioner å kyrkohemman i Skåne, Halland och Blekinge, den 18 juni 1823 om arrende

av kyrkohemman i Skåne, den 16 januari 1828 angående arrendebeloppets bestämmande vid auktion å kyrkohemman i Malmöhus län samt den 5 juni 1828 angående arrendebeloppets bestämmande vid auktioner å kyrko- och skolhemman i flera län. Den befattning med utarrenderingen av skolhemmanen i Skåne, som på grund av dessa bestämmelser ankom på länsstyrelse och biskopsämbete, har med stöd av kungörelsen den 16 september 1932 (nr 431) övertagits av stiftsnämnden i Lund. Berörda bestämmelser regleras i övrigt i vissa avseenden arrendeförhållandet. Förvaltningen av hemmanet Djupvik nr 2 vid läroverket i Strängnäs har såsom förut nämnts övertagits av domkapitlet därstädes enligt Kungl. Maj:ts beslut den 18 mars 1921. I övriga fall samt beträffande alla hemmanen i avseende å sådana bestyr, som icke reglerats på annat sätt genom berörda bestämmelser, utarrendera och förvalta tjänstinnehavarna själva de åt dem anslagna hemmanens jordbruksdelar.

Skolhemmanens skogsmark lyder under bestämmelserna i kapitel IV i förordningen den 26 januari 1894 angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket. Vid det tiotal hemman, som ha nämnvärd skogstillgång, finnas sålunda skogshushållningsplaner fastställda av domänstyrelsen. I tre fall är skogsmarken ställd under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning. I övriga fall står skogen under vederbörande lärares vård och denne brukar då härför tillerkännas halva ordinarie skogsavkastningen utöver hemmanets husbehov och efter avdrag av skogsförvaltningsutgifterna. Den behållna ordinarie skogsavkastningen i övrigt samt extra skogsavkastning fonderas på olika sätt. Av dylika fonderade medel ha bidrag i vissa fall beviljats till grundförbättrings- och byggnadsarbeten å respektive hemman.

Innehavare av skolhemman anses berättigad att efter avgång från tjänsten åtnjuta hemmansavkomsten intill näst därefter infallande ecklesiastika fardag d. v. s. den 1 maj.

Ändrad disposition av skolhemmanen.

Den sakkunniges förslag.

I sin inledningsvis omförmälda skrivelse har stiftssekreteraren Gynnerstedt anfört bland annat följande.

Den betydelsefullaste delen av den sociala arrendelagstiftningen är regleringen av byggnadsskyldigheten. Jordägaren är ekonomiskt ansvarig för att arrendatorn erhåller dels bostadshus i det skick, som motsvarar hälsovårdsstadgans krav, dels ock för jordbruket nödiga ekonomibyggnader av sådan beskaffenhet, att ombyggnad eller större reparation icke oundgängligen påkallas. Enligt de allmänna arrendebestämmelserna däremot har fastighetsägaren icke byggnadsskyldighet i vidare mån än han åtagit sig; från denna regel finnas dock ett par undantag, det ena avseende arbetarbostad.

Vad nu ifrågavarande läroverkslärarboställen angår, torde visserligen vederbörande lärare (rektor) i egenskap av boställshavare vara ansvarig för byggnadsbeståndet gentemot det allmänna. Men i förhållande till arrendatorn torde sådan ansvarighet i regel icke åvila boställshavaren, utan arrendatorn synes i allmänhet vara byggnadsskyldig enligt arrendekontraktet. För reglering av byggnadsskyldigheten har arrendatorn vid vissa boställen förpliktats att betala ett kontant årsbelopp, vilket fonderas för att tas i anspråk vid uppkommande byggnadsbehov eller tillhandahålles arrendatorn såsom ersättning för utförda byggnadsarbeten.

Tillämpningen av den sociala arrendelagstiftningens regler beträffande byggnadsskyldigheten kommer för läroverksboställenas del med säkerhet att medföra ett starkt ökat nybyggnadsbehov inom den närmaste framtiden. Orsaken härtill är i första hand lagstiftningens krav på byggnadernas beskaffenhet. När byggnadstungan avlyftes från arrendatorn, kommer vidare — såsom erfarenheterna av den sociala arrendelagstiftningens tillämpning på andra områden utvisa — hans anspråk på byggnader att stiga. Den hittillsvarande utformningen av byggnadsskyldigheten har tillika medfört benägenhet att uppskjuta byggnadsarbeten — arrendatorn har sökt undvika kapitalutlägg och boställshavaren har haft intresse av största möjliga nettoavkastning. Utgångsläget torde därför vara ogynnsamt.

Till belysande av nybyggnadsbehovet vill jag återropa förhållandena vid läroverkslärarboställena i Lunds stift, inom vilket de flesta och värdefullaste jordbruksboställena äro belägna. Enligt utlåtande av ordföranden i boställsnämnderna i stiftets II och V distrikt Albert Bengtson behöfve ungefär halva byggnadsbeståndet vid dessa läroverksboställen ersättas med nya byggnader under de närmaste 25 åren, om de skulle uppfylla nutidens krav på goda sådana. Flera gårdar vore av den storlek, att arbetarbostäder borde finnas, men dylika saknades. Med nuvarande byggnadskostnader skulle uppförandet av erforderliga nybyggnader kräva en investering av minst 600 000 kronor. Härtill komme i flertalet fall kostnader för dränering och annan grundförbättring.

Enligt den sociala arrendelagstiftningens grundsatser är det uteslutet, att arrendatorn i fortsättningen skulle kunna åläggas byggnadsskyldighet. Ett årsbeloppssystem kunde däremot alljämt tänkas, såvida årsbeloppet hänfördes till arrendeavgiften, vilken enligt de sociala arrendebestämmelserna skall vara till beloppet bestämd. Emellertid torde det aktuella nybyggnadsbehovet vid boställena i de flesta fall vara så omfattande, att årsbeloppsfonderingen — även där fonder redan kunna finnas — icke är tillräcklig. Årsbeloppssystemet har för övrigt allvarliga olägenheter. Före 1932 års reform av de kyrkliga löneboställenas förvaltning gällde allmänt ett årsbeloppssystem i fråga om dessa boställen. Erfarenheterna av systemet voro dock mindre goda, trots att byggnadsskyldigheten då åvilade arrendatorerna. Med hänsyn till föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen måste nu utgifterna för nybyggnader och grundförbättringar åläggas jordägaren, vilket torde göra årsbeloppssystemet ännu mindre tillfredsställande. Ett dylikt system kan således icke användas.

Olika andra utvägar kunde tänkas för anskaffande av det för nybyggnader erforderliga kapitalet, vilket givetvis i princip bör kunna amorteras ur fastighetsavkastningarna. Att ålägga boställshavaren att upptaga lån för ändamålet torde av olika skäl icke kunna komma i fråga. Läroverken besitta icke medel för bekostande av nybyggnaderna. Det kunde tänkas, att någon statlig eller annan allmän fond finge vara förlagsfond. Någon nu

befintlig fond, som skulle kunna anlitas, torde dock icke finnas. Nybildande av en fond för ändamålet skulle nödvändiggöra en avsevärd statlig stödinvestering. I vilket fall som helst skulle den erforderliga amorteringen och förräntningen av de betydande kapitalutlägggen för boställshavarna medföra, att de under en avsevärd tidsperiod framåt icke kunde erhålla någon ekonomisk fördel av att fortfarande ha dessa boställen anvisade såsom löneförmåner.

Det till följd av den sociala arrendelagstiftningen uppkommande kapitalanskaffningsproblemet vid läroverksläraryrkesboställena kan sålunda enligt min mening icke lösas på tillfredsställande sätt. Under sådana omständigheter torde det vara lämpligast, att boställena indragas till statsverket eller övertagas till förvaltning av staten, varigenom för dem alltså skulle komma att gälla samma arrendebestämmelser som för kronodomänerna. Även om det i något enstaka fall skulle — såvitt nu kan bedömas — vara möjligt att finansiera byggnadskostnaderna, torde likväl indragningen för enhetlighetens skull böra omfatta samtliga utarrenderade boställen.

Under återopande av det anförda har den sakkunnige föreslagit, att de till avlöning åt lärare vid allmänna läroverk anslagna boställen, vilka utarrenderades för drivande av jordbruk, i enlighet med tidigare föreliggande förslag indragas till statsverket eller övertagas till förvaltning av staten.

Yttranden över förslaget.

Yttranden över den sakkunniges utredning och förslag ha efter remisser, som tillika avsett det av kammarkollegiet den 20 december 1947 avgivna utlåtandet angående ny uppskattning av avkastningen av vissa icke från kronan härrörande donationer till lärare vid de allmänna läroverken, avgivits av *vederbörande tjänst innehavare, läroverkskollegier och domkapitel samt stiftsnämnden i Lund* ävensom av *skolöverstyrelsen, domänstyrelsen och statskontoret*. Jag sammanfattar härefter innehållet i yttrandena i vad de angå den sakkunniges förslag och därav berörda sex läroverk.

Linköping. *Tjänst innehavarna* ha, under anslutning av *läroverkskollegiet*, avstyrkt den sakkunniges förslag och därvid anført bland annat: Vidingsjö Prästgård vore tillräckligt bebyggd även efter den sociala arrendelagstiftningens krav. Beträffande Lilla Ullevid Prästgård och Säby Mellangård, som var för sig låge i sambruk med annan fastighet, hade arrendatorerna förklarat sig ej påfordra eller ha behov av nybyggnad under nu löpande arrendeperiod. Skolhemmanen vore att jämföra med de ecklesiastika löneboställena. För dessa vore den sociala arrendelagen för närvarande ej tillämplig och ännu kunde icke sägas något om den framdeles komme att bli det. Under sådana förhållanden syntes frågan om en indragning till statsverket på anförda skäl av här ifrågavarande hemman ej vara aktuell. Såsom ersättning för kostnad och besvär för hemmanens förvaltning borde nuvarande innehavare i varje fall få behålla hemmanen under sin tjänstetid. *Domkapitlet* har upplyst, att hemmanen till en del vore så belägna, att fråga om försäljning av desamma redan uppkommit eller kunde väntas uppkomma inom ej alltför avlägsen tid. Planerna på ändrad förvaltning av hemmanen borde därför ställas på framtiden.

Lund. Läroverkskollegiet, i vars yttrande *tjänst innehavarna* synas ha deltagit, har framhållit, att — även om det skulle kunna göras gällande, att hemmanen Tygelsjö och Ålstorp icke donerats av kronan — hemmanen vid en tillämpning av den sociala arrendelagstiftningen sannolikt ej torde kunna bibehållas vid läroverket såsom jordbruksfastigheter av det skälet, att tjänst innehavarna torde sakna möjlighet att fullgöra sina förpliktelser mot arrendatorn. Vid ändrad disposition borde hemmanen dock på ett eller annat sätt komma läroverket och dess befattningshavare till godo.

Malmö. Läroverkskollegiet, i vars yttrande *tjänst innehavarna* synas ha deltagit, har anfört i huvudsak: De till gossläroverket i Malmö knutna skolehemanen tillhörde läroverket med äganderätt. De kunde alltså icke på laglig väg indragas till statsverket. De torde vidare icke genom försäljning kunna fränhändas läroverket. Utan kränkning av läroverkets rätt torde ej heller förvaltningen av hemmanen kunna läggas under statsverket. Det finge anses, att hemmanen donerats av enskilda och att syftet varit att bereda tjänst innehavarna särskild förmån utöver lönen, varför avkomsten borde få tillgodonjutas utan löneavdrag. Någon bärkraftig motivering för att den sociala arrendelagstiftningens regler om byggnadsskyldigheten skulle tillämpas på läroverkets hemman hade ej förebragts. Förhandenvarande omständigheter gjorde det icke önskvärt, att arrendeprinciperna för hemmanen ändrades. Arrendebeloppen hade sedan långt tillbaka varit relativt anspråkslösa, i vissa fall oskäligt låga. Hemmanen hade därför varit synnerligen begärliga för arrendatorer. Vid överlåtelse av arrendekontrakt hade arrendatorer kunnat bereda sig en betydande inkomst. En överflyttning av byggnadsskyldigheten på tjänst innehavaren skulle medföra höjning av arrendebeloppet. Det torde vara i hög grad tvivelaktigt, om detta vore förenligt med arrendatorens intresse. Om icke staten ställde erforderligt kapital till läroverkets förfogande för nybyggnader å hemmanen, att i princip amorteras ur hemmanens avkastning, torde läroverket ej äga möjlighet att på kort tid genomföra ett stort byggnads- och reparationsföretag. På anförda grunder avstyrktes den sakkunniges förslag.

Domkapitlet i Lund har omfattat tanken på att sådana enskilda donationer, som äro förbundna med löneavdrag, samt från kronan härrörande donationer och Visingsö skolegodsfond skulle sammanföras till en under statens förvaltning stående huvudfond, som skulle tillgodokomma skolväsendet och vederbörande läroverk för ändamål, som ej tillgodoses av statsmedel. Till fonden hörande fastigheter skulle förvaltas av domänstyrelsen. Till kostnad för nybyggnad å fastigheterna borde kunna lämnas förskott av i fonden ingående kapitalmedel och, i den mån dessa icke försloge därtill, av statsanslag. *Stiftsnämnden i Lund* har anslutit sig till domkapitlets utlåtande. Stiftsnämnden har förklarar, att den intet hade att erinra beträffande den sakkunniges utredning, och understrukt angelägenheten av att tidsenliga utarrenderingsföreskrifter bleve gällande även för ifrågasvarande fastigheter. De om utarrendering av kronans domäner gällande föreskrifterna syntes kunna tagas som förebild.

Skara. Läroverkskollegiet har ansett skäl ej föreligga att vidta någon ändring av gällande bestämmelser. *Tjänst innehavarna* ha därutöver upplyst, att byggnadsfrågan vore löst på ett fullt tillfredsställande sätt beträffande Karstorp och Gammelträva, där årsbeloppssystemet tillämpades och där någon nybyggnad ej behövde verkställas inom överskådlig tid. *Dom-*

kapitlet har avstyrkt den sakkunniges förslag och hemställt om utredning rörande hemmanens disposition för något läroverkets ändamål, som ej tillgodosåges av statsmedel.

Strängnäs. Tjänst innehavarna och läroverkskollegiet ha förklarat sig dela den sakkunniges uppfattning, att kapitalanskaffningsproblemet vid en reglering av byggnadsskyldigheten å skolhemmanen enligt den sociala arrendelagstiftningen icke kunde lösas tillfredsställande med nuvarande förvaltningssätt. För hemmanet Norrby vore dock byggnadsfrågan löst med hjälp av besparade skogsmedel. Skolhemmanen borde emellertid ej indragas till statsverket utan sammanslås med läroverkets övriga lönedonationer, utom bostadsdonationerna, till en fond att användas för något läroverkets ändamål, som ej tillgodosåges av statsmedel. Nuvarande innehavare av hemmanen borde mot gällande löneavdrag få behålla hemmanen till tjänstetidens slut med rätt att frånträda dem dessförinnan. *Domkapitlet* har föreslagit ytterligare utredning om äganderätten till läroverkets boställen och gårdar. Om det därvid visade sig, att äganderätten till viss eller vissa fastigheter tillkomme kronan, syntes berättigad invändning mot indragning av dessa ej kunna göras. Nuvarande boställsinnehavares rätt till avkastningen borde dock bibehållas. Om äganderätt till någon fastighet befundes tillkomma domkyrkan, borde fastigheten återställas till denna.

Växjö. Tjänst innehavarna och läroverkskollegiet ha uttalat sig i liknande riktning som tjänst innehavarna och läroverkskollegiet i Strängnäs. *Domkapitlet* har anfört i huvudsak bland annat: Halva behållna ordinarie skogsavkastningen från Skir Prästgård och Rinkaby Gatugård samt hela behållna skogsavkastningen från Hollstorp Östregård fonderades. I första hand borde undersökas, om icke byggnadsskyldigheten å hemmanen kunde bestridas med dessa skogsmedelsfonder sammanslagna. Med hänsyn till den långa tidrymd, under vilken hemmanen varit knutna till gymnasiet, ville domkapitlet starkt understryka det naturliga och rimliga i att den behållna avkastningen av desamma i en eller annan form komme undervisningen vid läroverket till godo, oavsett vilken utväg som anlätades för anskaffande av nödigt kapital till fullgörande av byggnadsskyldigheten mot arrendatorerna. I den mån avkastningen kunde anses bereda tjänst innehavare en verklig löneförmån, borde nuvarande innehavare bibehållas vid denna förmån. Förvaltningen av hemmanen kunde lämpligen anförtros åt stiftsnämnden, varvid principerna för förvaltningen av ecklesiastika arrendegårdar kunde tillämpas. *Domkapitlet* hemställde om ny utredning av hörande frågor.

Skolöverstyrelsen har i utlåtande den 20 oktober 1948 avstyrkt förslaget om skolhemmanens indragning till statsverket och därvid anfört bland annat:

Prebendeinstitutionen har inneburit en andlig och kulturell tillgång av stort värde för de gamla läroverksstäderna och bör därför i den mån det är möjligt bevaras. Överstyrelsen förutsätter emellertid härvid, att den sociala arrendelagstiftningen blir tillämplig jämväl på läroverksläarboställena. Skulle detta i vissa fall medföra oöverkomliga krav på kapitalanskaffning, vill överstyrelsen, därest icke andra utvägar stå till buds, exempelvis fördelning av de ekonomiska prestationerna på ett större antal år, förorda, att boställena försäljas och donationerna permuteras till penningfonder.

I anslutning härtill och till den av vissa reservanter i kammarkollegiet vid dess ovannämnda utlåtande uttalade meningen, att kronodonationerna i stället för att indragas till statsverket borde på något sätt komma skolväsendet till godo, har skolöverstyrelsen hemställt om utredning härutinnan efter vissa angivna riktlinjer.

Domänstyrelsen har den 19 november 1948 yttrat i huvudsak:

Vid en indragning till statsverket av bland annat skolhemmanen syntes ett överförande av dem till domänstyrelsens förvaltning kunna ifrågakomma. På grund av sin ringa omfattning och med hänsyn till förhållandena i övrigt syntes hemmanen emellertid i första hand lämpligen bära försäljas, möjligt med undantag av viss skogsmark. Skog av större omfattning syntes finnas endast vid boställen, anslagna till läroverken i Strängnäs och Växjö. I den mån skog vid sagda hemman hade sådan omfattning, att den ej erfordrades helt för jordbrukets behov, utan avstyckning av inägojorden med viss del av skogsmarken kunde äga rum i och för försäljning, ansågo styrelsen, att återstående skogsmark borde ställas under styrelsens skogsförvaltning.

Statskontoret har i sitt utlåtande den 19 juni 1948 icke gjort någon erinran mot den sakkunniges förslag.

Departementschefen. Här avsedda skolhemman utgöra huvuddelen av de särskilda löneförmåner, som alltjämt tillkomma vissa lärare vid allmänna läroverk. Problemet om en avveckling av de särskilda löneförmånerna har visat sig besitta en mindre vanlig livskraft genom att nu i nära nog en mansålder ha trotsat försöken till en lösning. Såsom jag inledningsvis nämnt äro innehavarna av de särskilda löneförmånerna i allmänhet skyldiga att vidkännas avdrag härför å den från statsverket utgående lönen med belopp motsvarande förmånernas uppskattade värden. Förmånen kommer alltså i motsvarande mån ytterst statsverket till godo i form av minskad utgift för lärarens avlöning. Att i många fall en mer eller mindre avsevärd förmån likväl kommit läraren till del beror på att svårigheter mött att åstadkomma en uppskattning, som på ett tillfredsställande sätt anpassat sig efter stegringar i förmånernas värde, vilket framför allt varit fallet beträffande skolhemmanen. I detta förhållande samt i läroverkens naturliga intresse att få behålla de sedan århundraden till dem knutna skolhemmanen torde ligga en väsentlig anledning till att från skolväsendets sida rests motstånd mot en avveckling av det föråldrade jordavlöningsystem, varav skolhemmanen äro en kvarleva.

Även om innehavet av skolhemman för närvarande i vissa fall innebär en verklig förmån för läraren, är hans ställning härutinnan dock prekär. Enligt sedan 1918 gällande bestämmelser är han sålunda bland annat skyldig att finna sig i att hemmanet upphör att vara lönetillgång vid tjänsten. Han är också när som helst underkastad nyvärdering av hemmansavkomstens värde. I fråga om principen för en sådan värdering ha statsmakterna

intagit ståndpunkten, att avkastningens uppskattade värde, varmed lönen skall minskas (löneavdraget), för varje budgetår så nära som möjligt bör ansluta sig till de faktiskt föreliggande förhållandena. Om sådan värdering sker, medför innehavet av skolhemman i allmänhet icke längre någon reell löneförmån för läraren. Kvar står då endast omgången och besväret med å ena sidan uppskattning av avkomsten, å andra sidan avdrag av motsvarande belopp å lärarens lön. Riksdagen har 1937 med rätta betecknat en dylik ordning såsom otymplig ur löneteknisk synpunkt och uttalat sig för dess utmönstrande. Utom att skolhemmanens nuvarande disposition tynger den löpande löneadministrationen ha allehanda tvister förekommit om rätt till avkomsten; i vissa fall har avgående tjänst innehavares rätt till fardag vid skolhemman lett till komplikationer. Förbises må ej heller de tidsödande utredningar och talrika remissyttranden, varmed myndigheterna under årens lopp belastats i frågor om skolhemman. Vad sålunda anförts synes mig tillräckligt motivera, att åtgärder nu vidtagas för en avveckling av den föråldrade löneform, som skolhemmanen representera.

Såsom en ytterligare faktor av betydelse i detta sammanhang har tillkommit frågan om den sociala arrendelagstiftningens tillämpning på skolhemmanen. Inga bärande skäl synas mig kunna anföras för att skolhemmanen skulle ställas utanför den reform av gällande bestämmelser om utarrendering av ecklesiastiska boställen, vilken avser att bringa dessa bestämmelser i närmare samklang med den sociala arrendelagstiftningen. Vad den sakkunnige anført i sin utredning torde ådagalägga, att en dylik reform med vad den innebär i fråga om byggnadsskyldigheten svårigen låter sig genomföra för skolhemmanens del med bibehållande av hemmanens nuvarande disposition. I några fall synas visserligen speciella ekonomiska förutsättningar göra läget härutinnan gynnsammare men en särreglering av sådana fall bör ej ifrågakomma.

Någon indragning av skolhemmanen till statsverket, på sätt den sakkunnige samt tidigare även kammarkollegiet och statskontoret i första hand förordat, är jag för närvarande ej beredd att tillstyrka. Jag finner ej heller tiden vara inne att ta ställning till de olika projekt, som eljest framförts rörande skolhemmanens framtida användning, i fall de skola upphöra att vara särskilda löneförmåner. Dessa projekt ha för övrigt i flera yttranden sammankopplats med den ännu ej beredda frågan om den framtida dispositionen av de enskilda lönedonationerna. Jag begränsar mig därför till att i detta sammanhang föreslå vidtagande av sådana åtgärder i fråga om skolhemmanens förvaltning, som bli nödvändiga, om hemmanen skiljas från sitt nuvarande ändamål och de sociala arrendeprinciperna skola tillämpas på desamma. Frågan om hemmanens slutliga disposition bör upptagas till prövning senare.

I valet mellan olika möjligheter att ordna skolhemmanens nya förvaltning har jag funnit det vara ändamålsenligast, att hemmanen ställas under

domänstyrelsen att av styrelsen förvaltas — så snart det kan ske utan hinder av enligt nuvarande bestämmelser upprättade arrendekontrakt — enligt gällande förordning angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom. Stiftsnämnden i Lund, som torde ha ingående erfarenhet om förvaltning av skolhemman, har ansett de om utarrendering av kronans domäner gällande föreskrifterna kunna tagas som förebild beträffande skolhemmanen. Under senare år ha två här ej medtagna skolhemman vid högre allmänna läroverket i Strängnäs, Svarvartorp nr 1 och Prästmista nr 1, efter framställning av vederbörande tjänstinnehavare, som önskat avstå från innehavet av hemmanen, enligt Kungl. Maj:ts förordnande tills vidare övertagits av domänstyrelsen till förvaltning; förstnämnda hemman har sedermera försålt och förslag föreligger om försäljning jämväl av det senare. Det från gossläroverket i Malmö framförda argumentet, att förvaltningen av de till detta läroverk knutna hemmanen ej utan kränkning av *läroverkets* rätt syntes kunna läggas under statsverket, finner jag icke bärkraftigt.

Efter förvaltningens övertagande av domänstyrelsen torde avkastningen av hemmanen jämte därtill hörande kapitalmedel tills vidare bära uppsamlas hos denna myndighet samt för varje hemman bokföras och redovisas särskilt för sig.

Förslå icke vid visst hemman tillgängliga kapital- och andra kontanta medel till att bestrida kostnaderna för erforderliga byggnadsåtgärder, torde domänstyrelsen få av till styrelsens förfogande eljest stående medel förskottera därutöver erforderligt belopp. Uppkommer fråga om försäljning av här avsett skolhemman, bör frågan härom underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Med hänsyn till nuvarande innehavares rätt till fardag torde den föreslagna dispositionsändringen i allmänhet bära genomföras den 1 maj näst efter det beslut om dispositionsändringen utfärdats. Samtidigt med skolhemmanen bära därtill hörande kapitalmedel fränskiljas respektive tjänster såsom särskilda löneförmåner. Något beslut om lönefyllnad till tjänstinnehavarna på grund av de särskilda löneförmånernas upphörande torde ej behöva meddelas. I och med att rätt till förmånerna ej längre är förenad med respektive tjänster, upphör enligt gällande bestämmelser automatiskt skyldigheten att vidkännas löneavdrag. I den under avlöningsstaten för de allmänna läroverken bland särskilda uppborädsmedel upptagna posten »avkastning av donationer från kronan m. m.» ingå de här avsedda löneavdragen med ett sammanlagt belopp av 26 395 kronor. Bortfallandet av detta relativt obetydliga belopp påkallar ingen jämkning i den för nästa budgetår föreslagna avlöningsstaten, så mycket mindre som uppborädsposten i övrigt är lågt beräknad.

Möjligen kan i något fall den situationen uppkomma, att vid den avträdessyn, som komme att föregå domänstyrelsens övertagande av skolhemman, tjänstinnehavaren ådöms att utgiva ersättning för bristande byggnad

och underhåll å fastigheten men att billighetsskäl kunna tala för att icke i sista hand utkräva denna skyldighet av honom utan att befrielse därifrån eller nedsättning däri bör medgivas honom. En bestämmelse med detta syfte intogs på sin tid i 11 § sista stycket i den s. k. klockarboställslagen den 9 december 1938 (nr 732). Bemyndigande synes böra utverkas för Kungl. Maj:t att meddela beslut för liknande fall beträffande skolhemman.

Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de föreskrifter, som i övrigt påkallas vid ett genomförande av den här föreslagna dispositionsändringen.

På grund av vad jag i det föregående anført hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. medgiva, att ifrågavarande skolhemman jämte därtill hörande kapitalmedel från och med dag, som Kungl. Maj:t äger bestämma, må upphöra att vara särskilda löneförmåner vid rektors- eller lärartjänst vid allmänt läroverk;

2. medgiva, att hemmanen från och med samma dag må övertagas till förvaltning av domänstyrelsen och därvid — så snart det kan ske utan hinder av vid tiden för övertagandet löpande arrendekontrakt — förvaltas i enlighet med gällande förordning angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela beslut i fråga om den eftergift i avträdande tjänstinnehavare eventuellt åvilande ersättningskyldighet för bristande byggnad och underhåll å skolhemman, som efter omständigheterna finnes skälig.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Inga Bäcklin.

Bilaga.

L ä r o v e r k F a s t i g h e t	Areal i hektar		Arrendeperiod Årsarrende ¹⁾	Taxerings- värde	Markersätt- ningsmedel o. dyl.
	åker	skog			
1	2 a	2 b	3	4	5
H. a. l. i Linköping.					
(Vidingsjö Prästgård nr 1) stads- ägan nr 78 + 79 + 80 + 81 + 82 + 83 + 84 + 85 + 86 i S:t Lars förs., Linköping	26,5	44	1948 ¹ / ₅ 1954 2 200 (inkl. fastighetsskatt)	60 400	14 128: 45 + skogsmedel c:a 10 000
(Lilla Ullevid Prästgård nr 1) stadsägan nr 856 + 857 i S:t Lars förs., Linköping	30,4	—	1948 ¹ / ₅ 1958 3 000 (inkl. fastighetsskatt)	56 500	1 213: 72 + brandförsäk- ringsmedel 39 510: 35
(Säby Mellangård nr 1) stadsägan nr 2321 i S:t Lars förs., Lin- köping	40	—	1948 ¹ / ₅ 1958 3 100 (inkl. fastighetsskatt)	46 500	—
Katedralskolan i Lund.					
Tygelsjö 4 ² och 4 ⁵ vardera ¹ / ₈ mtl i Hardeberga s:n	14	26	1945 ¹⁴ / ₈ 1955 1 300	44 000	c:a 1 500 (skogsmedel)
Ålstorp 6 ¹ ³ / ₈ mtl i Västra Kara- by s:n	30	—	¹ / ₈ 1946— ¹⁴ / ₈ 1958 c:a 1 070	45 500	986: 52
H. a. l. för gossar i Malmö.					
Eskatorp 2 ¹ ¹ / ₂ mtl i Härslövs s:n	26	—	1947 ¹⁴ / ₈ 1960 2 100 + års- belopp 1 000	61 900	För rektors- hemman till- hopa 10 497: 86
Eskatorp 3 ¹ ³ / ₈ mtl i Härslövs s:n	18 5	—	1936 ¹⁴ / ₈ 1956 c:a 1 817 + årsbelopp 300	43 500	
Viarp 9 ¹ ³ / ₈ mtl i Härslövs s:n	29	—	1923 ¹⁴ / ₈ 1953 c:a 1 935	75 200	
Viarp 11 ¹ ¹ / ₈ mtl i Härslövs s:n	16	—	1939 ¹⁴ / ₈ 1959 c:a 1 633	41 700	
Vadensjö 12 ³ ¹ / ₄ mtl i Vadensjö s:n	14	—	1926 ¹⁴ / ₈ 1956 c:a 1 340	40 100	
Vadensjö 12 ³ ¹ / ₄ mtl i Vadensjö s:n	14	—	1938 ¹⁴ / ₈ 1953 c:a 1 635 + årsbelopp 200	40 100	
Möinge Norra 11 ¹ ³ / ₈ mtl i Asmundtorps s:n	29	—	1949 ¹⁴ / ₈ 1954 3 000 + års- belopp 1 500	82 600	
Sunnanån 3 ¹ 1 mtl i Burlövs s:n	30	—	1948 ¹⁴ / ₈ 1958 4 600 + års- belopp 1 000	111 700	

¹⁾ Årsarrende angivet med c:a utgår helt eller delvis i spannmål att lösas efter markegångspris.

1	2 a	2 b	3	4	5
Sunnanån 4 ³ 1/3 mtl i Burlövs s:n	16	—	1948 14/3 1958 1 800 + års- belopp 900	48 900	
Sunnanån 4 ³ 1/3 mtl i Burlövs s:n	12	—	1948 14/3 1958 2 000 + års- belopp 700	46 100	
Kattarp Östra 5 ¹ 1/2 mtl i Södra Sallerups s:n	32	—	1949 14/3 1954 3 000 + års- belopp 1 000	70 000	
Kattarp Östra 6 ¹ 1/2 mtl i Södra Sallerups s:n	34,5	—	1921 14/3 1951 c:a 2 531	65 000	
Hammarlunda 10 ¹ 2/3 mtl i Ham- marlunda s:n	20	—	1945 14/3 1955 1 600 + års- belopp 400	44 400	För äldste adjunktens hemman till- hopa 2 860: 96
Hammarlunda 11 ¹ 3/4 mtl i Ham- marlunda s:n norra delen	37	—	1943 14/3 1953 c:a 1 656 + årsbelopp 550	61 400	
södra delen	24	—	1943 14/3 1953 c:a 1 255 + årsbelopp 400	39 100	
Slogstorp 6 ¹ 1/4 mtl i Hammar- lunda s:n	24	—	1924 14/3 1954 c:a 1 092	44 200	
H. a. l. i Skara.					
(Karstorp nr 1) stadsågan nr 920 + 921 i Skara	60	—	Lektors tjänstetid 1 900 + årsbelopp	105 100	1 082
Gammelträva 2 ¹ 1 mtl i Trävads s:n en lott	27	—	Lektors tjänstetid 950 + årsbelopp	98 000	570
en lott	30		Lektors tjänstetid 250 + årsbelopp		
en lott	24		Lektors tjänstetid 600 + årsbelopp		
H. a. l. i Strängnäs.					
Norrby 2 ¹ 1 mtl i Aspö s:n	19	92	1945 14/3 1955 900	49 000	c:a 50 000 (skogsmedel)
Biskopskvarn 1 ¹ 1/4 mtl i Strängnäs	15	20	1/5 1939 tills vidare 550	25 900	c:a 5 500 (skogsmedel)
Djupvik 2 ¹ 1/2 mtl i Aspö s:n	15,5	34,9	1942 14/3 1952 800	25 400	28 841: 82 (del- vis skogsmedel)
H. a. l. i Växjö.					
(Hollstorp Östregård nr 4) stadsågan nr 1517 + 1518 + 1519 i Växjö en lott	10,5	180,9	1949 1/5 1954 282: 50	97 600	667: 58 + skogsmedel c:a 102 000
en lott	12		1949 1/5 1954 287: 50		

1	2 a	2 b	3	4	5
Rinkaby Gatugård 3 ¹ / ₄ mtl i Tävelsås s:n en lott	10,5	51,8	¹ / ₆ 1949 tills vidare 200	61 200	95: 19 + skogsmedel c:a 3 900
en lott	10,5		¹ / ₆ 1949 tills vidare 200		
(Skir Prästgård n:r 5) stadsägan nr 1550 + 1590 + 1591 + 1592 + 1614 + 1615 + 1616 + 1617 + 1621 + 1622 + 1623 + 1632 + 1681 + 1682 i Växjö en lott	10	112,6	1949 ¹ / ₆ 1954 200	81 900	1 632: 91 + skogsmedel c:a 9 450
en lott	9		1949 ¹ / ₆ 1954 200		